

Ἐναρκτήριος προσφώνησις τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου εἰς τό συγκληθέν ὑπό τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Β' Διεθνές Ἐπιστημονικόν Συνέδριον του Περιοδικοῦ Θεολογία μέ θέμα “Ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία καί ἡ ‘ὄντολογία’ τῆς τεχνολογίας: ἀνθρωπολογικές, πολιτικές, οἰκονομικές, κοινωνικές καί πολιτισμικές συνέπειες” (Θεσσαλονίκη, 29 Σεπτεμβρίου 2025)

Ἐξοχώτατε κύριε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας,

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κύριε Ἱερώνυμε, Πρόεδρε τῆς Ὄργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου,

Μακαριώτατοι ἀδελφοί Προκαθήμενοι Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν,

Ἱερώτατοι καί Θεοφιλέστατοι ἀδελφοί Ἱεράρχαι,

Ἐξοχώτατοι καί Ἐντιμότατοι ἐκπρόσωποι τῶν Ἀρχῶν,

Ἐντιμολογιώτατοι Ἀρχοντες Ὁφφικιάλιοι,

Ἐλλογιμώτατε κύριε Πρύταني,

Ἐλλογιμώτατοι Κοσμήτορες, Πρόεδροι, καθηγηταί καί καθηγήτριαι, προσφιλεῖς φοιτηταί καί φοιτήτριαι,

Ἐλλογιμώτατοι σύεδροι,

Ἐκλεκτοί παρόντες,

Τό περιοδικόν *Θεολογία*, τό παγκοσμίως γνωστόν ἐπιστημονικόν ὄργανον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰσῆλθεν, ἤδη πρό διετίας, εἰς τόν δεύτερον αἰῶνα τῆς ζωῆς καί τῆς προσφορᾶς του, μέ παρακαταθήκην αὐτό τό ὁποῖον ἀνεδείχθη κατά τόν 20^{ον} αἰῶνα πρότυπον θεολογικῆς ἐργασίας: τήν θεολογικήν μαρτυρίαν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μίαν ἐκκλησιοτραφεῖ διαλεγομένην θεολογίαν, ἡ ὁποία συνέδεε τήν πίστιν μέ τήν ζωήν, ὡμίλει πάντοτε ἐστραμμένη πρός τόν σύγχρονον αὐτῇ ἄνθρωπον, μέ ἀνοικτοσύνην πρός τόν πολιτισμόν, χωρίς ἀμυντικά καί φοβικά σύνδρομα.

Παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ὅτι οἱ Πατέρες τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τήν 1700^{ην} ἐπέτειον τῆς ὁποίας τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία κατά τό τρέχον ἔτος, παρά τό γεγονός ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου ἐξεπροσώπει «ἓνα ὀξύ ἐξελληνισμόν τοῦ Χριστιανισμοῦ», εἰσήγαγον τούς φιλοσοφικούς ὅρους «οὐσία» καί «ὁμοούσιος» εἰς τό Σύμβολον, χωρίς φόβον ὅτι ἐγκλωβίζουν τό

δόγμα εις ἑλληνιστικά νοητικά σχήματα. Ἡ φιλοσοφική ὁρολογία ἐλειτούργησεν ἐδῶ ὡς πρόσφορον μέσον ἐκφράσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας.

Εἰς τὴν συνάντησιν μέ τὸν ἐκάστοτε πολιτισμόν, στόχος τῆς θεολογίας εἶναι «νά μεταδώσει τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου ἄθικτο, ἀκέραιο, ἀνόθευτο· καὶ νά τὸ παρουσιάσει μέ τὰ πιό ἔξοχα μέσα ἐπικοινωνίας πού μπορεῖ νά παράσχει ἕνα πολιτιστικό περιβάλλον». Ἡ χρῆσις τῶν δυνατοτήτων, τὰς ὁποίας προσφέρει ὁ πολιτισμός, ἀποτελεῖ ἔνδειξιν ζωτικότητος καὶ δυναμισμού τῆς θεολογίας. Δέν ἀντίκειται ἡ συναφειακότης καὶ ἡ εὐθύνη τῆς θεολογίας νά διατυπώνη τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς εἰς τὴν καθολικότητα καὶ τὸν διαχρονικὸν χαρακτήρα τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου. Τό ζητούμενον εἶναι πάντοτε ὅχι τὸ *ὅτι* ἀλλὰ τὸ *πῶς*, ὁ τρόπος τῆς συναφειακότητος. Λέγομεν εὐθαρσῶς καὶ κατηγορηματικῶς ὅτι ἡ γενικῶς ἀμυντικὴ στάσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀπέναντι εἰς τὸν πολιτισμόν, ὡσάν νά ἐστρέφοντο ὅλαι αἱ ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς ἐναντίον της, δέν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ κόσμῳ. Κλειστή, σκυθρωπή καὶ ἄσαρκος Ὁρθοδοξία εἶναι λύχνος «ὕπὸ τὸ μόδιον». Τότε ἐπέρχεται μία περιχαράκωσις τῆς Ἐκκλησίας, ἀπομόνωσις ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ συρρίκνωσίς της *«εἰς ἐλάχιστα ὑπολείμματα γνησίων ὀρθοδόξων»*. Το *γνησίων* κατ' εὐφημισμὸν! Ἡ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας «ἐν τῷ κόσμῳ», ἡ *ἐγκοσμίκευσίς* της, δέν σημαίνει νομοτελειακῶς «ἐκκοσμίκευσιν» διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅλα τὰ δόγματα, ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Θεία Λατρεία καὶ τὸ ἦθος της, ἐμπεριέχουν καὶ ἐκφράζουν ζωτικὰς ἀληθείας διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ὕπαρξιν, διὰ τὸν ἐπίγειον βίον καὶ τὴν αἰώνιαν προοπτικὴν της.

Σήμερον ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ θεολογία της εὐρίσκονται ἐνώπιον συνθηκῶν, διαμορφωθείσων πρωτίστως ὑπὸ τῶν ἐκπληκτικῶν ἐξελίξεων εἰς τὸν χῶρον τῆς τεχνολογίας. Ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Περγᾶμου Ἰωάννης σημειώνει ὅτι αὐτὸ πού ἦτο διὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ὁ κόσμος δηλαδή μέ τὸν ὁποῖον ἡ θεολογία ὥφειλε τότε νά διαλεχθῇ, «εἶναι γιὰ τὴ σημερινή Ὁρθοδοξία ὁ καλπάζων τεχνικὸς πολιτισμὸς τῆς ἐποχῆς μας»[2].

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι οἱ εἰδικοί εἰσηγηταὶ θά φωτίσουν σημαντικὰς διαστάσεις καὶ πτυχὰς τῆς συναντήσεως τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας μέ τὴν «ὄντολογίαν τῆς τεχνολογίας», τὴν «οὐσίαν τῆς τεχνικῆς» ὅπως θά ἔλεγεν ὁ φιλόσοφος Martin Heidegger, ἡ ὁποία κατ' αὐτόν «δέν συμπίπτει μέ τὴν τεχνικὴν»[3]. Συγχαίρομεν τὴν Ὁργανωτικὴν Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν Ἐπιλογὴν τῆς λίαν ἐπικαίρου αὐτῆς θεματικῆς.

Ἀναμφιβόλως, ἡ ἐντυπωσιακὴ ἀνάπτυξις τῆς τεχνο-λογίας ἀλλάζει καὶ ἐπηρεάζει εἰς βάθος τὴν ζωὴν μας. Ποτέ κατὰ τὸ παρελθόν ἡ ἀνθρωπότης δέν ἐβίωσεν, εἰς τόσον σύντομον χρονικὸν διάστημα τόσας ριζικὰς ἀνατροπὰς εἰς τὸν τρόπον τοῦ βίου τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν, ὅσον εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ὅπως ἔχει λεχθῇ, ἡ ἀπόλυτος κυριαρχία τῆς τεχνολογίας, «τό τεχνοπῶλιον»[4] πιέζει ἀσφυκτικῶς τὰς ἄλλας μορφὰς πολιτισμοῦ, ἐπαναπροσδιορίζει τὰς λειτουργίας τῆς πολιτικῆς, τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας, τῆς παιδείας, τῆς τέχνης, ἐπηρεάζει καταλυτικῶς τὰς κοινωνικὰς μας σχέσεις, τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν, τὸν ψυχισμόν μας. Εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι γίνεται λόγος περὶ ἐνάρξεως μιᾶς νέας «ἄξονικῆς ἐποχῆς» εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Βιοῦμεν κατά τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν διάδοσιν καὶ τὴν ἐμβέλειαν τῆς «τεχνητῆς νοημοσύνης», ἡ ὁποία θεωρεῖται ἡ κορωνὶς τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς τεχνολογικῆς προόδου. Αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς ἐπεκτείνονται εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Ὑποστηρίζεται μάλιστα ὅτι ὀφείλομεν πλέον νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τῆς «πρὸ τῆς τεχνητῆς νοημοσύνης» καὶ τῆς «μετὰ ἀπὸ αὐτὴν» περιόδου τῆς πορείας τοῦ πολιτισμοῦ.

Οὐδεὶς νουνεχῆς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ συνολικῶς τὰς εὐεργεσίας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας. Ἀδιαμφι-σβήτητον εἶναι ὅμως καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη, παρὰ τὴν ἄποψιν ὅτι «θὰ ἦσαν αὐταπάτη νὰ πιστεύουμε ὅτι μπορούμε νὰ βροῦμε ἄλλοῦ, ὅ,τι δὲν μπορεῖ αὐτὴ νὰ μᾶς δώσῃ»[5], δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ ἀπαντήσεις καὶ λύσεις εἰς τὰ μεγάλα ὑπαρξιακὰ καὶ κοινωνικά προβλήματα, τὰ ὁποῖα ταλανίζουν τὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως ἡ βία, ἡ ἀδικία, ὁ θρησκευτικὸς φονταμενταλισμός, τὰ ἀδιέξοδα τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, καὶ πρὸ πάντων, ὁ «ἔσχατος ἐχθρός», ὁ θάνατος. Ἀπαντήσεις εἰς αὐτὰ τὰ προβλήματα προσφέρουν ὅμως ἄλλαι δυνάμεις, μέ πρώτην τὴν θρησκευτικὴν πίστιν. Εἶναι βέβαιον ὅτι, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας, τῆς συγχρόνου «ὑπερδυνάμεως», τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος συνδέεται μέ τὴν πνευματικὴν «μεγάλην δύναμιν», τὴν θρησκείαν. Ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὴν θρησκείαν δὲν δυνάμεθα νὰ κατα-νοήσωμεν τὸ παρελθόν, νὰ ἀναλύσωμεν τὴν σύγχρονον κατάστασιν, νὰ φαντασθῶμεν τὸ μέλλον καὶ νὰ νοηματοδοτήσωμεν τὴν ὕπαρξιν μας.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν θρησκειῶν, ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ταυτόχρονον ἐμφάνισιν δύο τάσεων: τὴν ἐπάνοδόν των εἰς τὸ προσκίνητον τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμφάνισιν παραμορφώσεων τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου, αἱ ὁποῖαι, ὄχι μόνον ἀλλοιώνουν τὴν αὐθεντικὴν ἔκφρασιν τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἀπειλοῦν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν λαῶν. Τοιοῦτον φαινόμενον εἶναι ὁ θρησκευτικὸς φονταμεντα-λισμός, ὁ ὁποῖος γεννᾶται ἐκ τοῦ φόβου, τῆς ἀνασφαλείας καὶ τῆς ἀδυναμίας δημιουργικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ταχυτάτων ἀλλαγῶν καὶ τῶν προκλήσεων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μέ τὴν αὐθεντικὴν βίωσιν τῆς πίστεως.

Αἱ σύγχρονοι τεχνολογικαὶ κατακτήσεις καὶ ἐξελίξεις δὲν ἀκυρώνουν ὅσα γνωρίζομεν διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν *conditio humana*. Παρὰ τὰ «θαύματα τῆς ἐπιστήμης», καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας αἱ «ὑπαρξιακαὶ ἀντιφάσεις» τοῦ ἀνθρώπου, τὸ χάσμα μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς μέσα του καὶ αἱ ἀπορίαι τῆς ἐλευθερίας του παραμένουν. Ἡ ἀνθρωπιά δὲν εἶναι αὐτονόητος, πάντοτε θὰ ἀπειλεῖται, πάντοτε κατακτᾶται μέ προσωπικὸν ἀγῶνα καὶ αὐθυπέρβασιν. Ὁ ἄνθρωπος συνεχίζει νὰ ἀναζητῇ αὐθεντικὸν νόημα ζωῆς, ἀξίας, νὰ φιλοσοφῇ, νὰ θέλγεται ἀπὸ τὴν ὁμορφιά, νὰ ἀφουγκράζεται τὴν φωνὴν τοῦ οὐρανοῦ.

Ὁ τεχνολογικὸς πολιτισμός εἶναι μία δυναμικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ κεντρικὸν ἐρώτημα «Τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος;». Καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ συνεχισθῇ ἡ ἀναζητήσις νέων ἀπαντήσεων εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτό, πέραν ὅσων ἐπέτυχε καὶ θὰ ἔχῃ κατορθώσει ὁ ἄνθρωπος ὡς *homo technologicus*. Οὐδεὶς πολιτισμός ἀποτελεῖ ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου αἰνίγματος, οὐδεὶς δημιουργεῖ τὸν ἐπίγειον παράδεισον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Οἱ πολιτισμοὶ εἶναι ἀμφίσημοι, ἐπειδὴ ὁ δημιουργὸς των εἶναι καὶ παραμένει τὸ «δεινότερον» τῶν ὄντων. Ἡ διαχείρισις τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι πολυπλοκώτερα καὶ δυσχερεστέρα ἀπὸ τὴν

παραγωγή των. Όρθως εκφράζεται σήμερα προβληματισμός διά τό γεγονός ότι ή έπιστημονική πρόοδος δέν συνέβαλεν ούσιαστικώς είς τήν ένίσχυσιν τοῦ ήθικοῦ αίσθητηρίου τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος, παρ' ὅτι γνωρίζει, συνεχίζει νά δρᾷ ὡς νά μή ἐγνώριζε. Λησμονοῦμεν ὅτι δέν συμβάλλει είς τήν πρόοδον ή εφαρμογή τῆς νεοπρομηθεϊκῆς «τεχνολογικῆς προστακτικῆς», ή ὁποία ἐπιτάσσει νά παράγωμεν ὅ,τι εἶναι τεχνικῶς ἐφικτόν, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιπτώσεων του διά τόν ἄνθρωπον καί τήν κτίσιν. Ἡ ἀληθής πρόοδος ἐπιτυγχάνεται ὅχι μόνον διά μέσου αὐτοῦ πού πράττομεν, ἀλλά καί μέ ὅσα, ὑπευθύνως, δέν πράττομεν.

Ἐκλεκτή ὁμήγυρις,

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί ή θεολογία της θά συνεχίσουν νά ἐνδιαφέρονται διά τάς ἐπιστημονικάς ἐξελίξεις, διά τόν πολιτισμόν καί τούς πολιτισμούς, διά τά κοινωνικά δρώμενα καί τάς ἱστορικές συνθήκας, ἐντός τῶν ὁποίων ἐκτυλίσσεται ή ζωή τῶν πιστῶν. Αἱ ἐντάσεις, πού εἶναι ἀναπόφευκτον νά ὑπάρχουν μεταξύ χριστιανικῆς ταυτότητος καί ἐκάστοτε συγχρόνου βιοτῆς, ὀφείλουν νά λειτουργοῦν ὡς εὐκαιρία διά δημιουργικήν συνάντησιν, ἀνάδειξιν τῆς ἐπικαιρότητος τοῦ χριστιανικοῦ Εὐαγγελίου καί τῶν ζωτικῶν διά τόν ἄνθρωπον καί τόν κόσμον ἀρχῶν καί ἀληθειῶν τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως. Ποτέ ή ἐσωστρέφεια δέν ὠφέλησε τήν Ἐκκλησίαν καί τήν ἱεράν ἀποστολήν της. Ἡ κλειστότης εἶναι ἀπομάκρυνσις ἀπό τό πνεῦμα τῶν Πατέρων καί ὅχι ἐπιστροφή είς αὐτό.

Χαιρόμεθα ἰδιαίτερως διά τήν ἐνασχόλησιν τῆς Ὁρθο-δόξου θεολογίας μέ τήν τεχνολογίαν. Εἰς τήν συνάντησιν αὐτήν πίστις καί ἐπιστήμη δέν συμμετέχουν ὡς ἀντίπαλοι, ἀλλά ὡς συνεργάται καί ἐταῖροι είς τήν διακονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἄποψις περί ἀναποφεύκτου συγκρούσεως πίστεως καί ἐπιστήμης προκύπτει ἀπό λανθασμένην κατανόησιν τῆς οὐσίας καί τῆς στοχοθεσίας τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων πνευματικῶν δυνάμεων, της πίστεως καί της ἐπιστήμης, δηλαδή. Εἰς τόν διάλογόν των ἀναδεικνύεται ἐπίσης ή ἀλήθεια, ὅτι τό ἀνθρώπινον πρόσωπον εἶναι πάντοτε «περισσότερον ἀπό αὐτό πού δύναται νά συλλάβῃ ή ἐπιστήμη», ὅτι ή προσέγγισις τοῦ ἀνθρώπου ὡς θεοῦ δημιουργήματος, κατ' εἰκόνα Θεοῦ καί καθ' ὁμοίωσιν Αὐτοῦ, δίδει είς τήν ὑπαρξίν του τήν ὑψίστην δυνατήν ἀξίαν, ἐνῶ ή ἄρνησις τοῦ «Ὑπερβατικοῦ» ὁδηγεῖ είς βαθμιαίαν μείωσιν τοῦ σεβασμοῦ πρός τόν ἄνθρωπον. Ὅμοῦ μετά τῆς λήθης τῆς διαστάσεως τοῦ «θρησκευτικοῦ μυστηρίου», ὑποχωρεῖ καί ή αἴσθησις διά τήν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου».

Οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν, ὅτι τό περιοδικόν Θεολογία θά παραμείνῃ καί είς τό μέλλον βαρόμετρον τῶν θεολογικῶν ἐξελίξεων, ὅτι μέσα είς τό παγκόσμιον «τεχνοπῶλιον» θά ἐκπροσωπῇ τόν «πολιτισμόν τοῦ προσώπου», τήν «οἰκουμενικήν εὐρυχωρίαν» τῆς «διαλεγομένης θεολογίας», ή ὁποία θά συνεχίσῃ νά ἀπελευθερώνῃ δημιουργικάς δυνάμεις ἐντός τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, θά στηρίξῃ τήν διαχριστιανικήν προσέγγισιν, θά προβάλλῃ τήν κοινωνικήν διάστασιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἥθους, θά λειτουργῇ ὡς τό ὄχημα, τό ὅποιον θά μεταφέρῃ τήν φωνήν τῆς ἐλληνοφώνου θεολογίας είς τήν οἰκουμένην, φωνήν ἀπηχοῦσαν τό πνεῦμα τῶν Πατέρων, ὅχι ὡς ἀναφοράν είς τό παρελθόν, ἀλλά ὡς «μαρτυρίαν» τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀεί ζώσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ή ὁποία, ὅπως γράφει ὁ μακαριστός π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, «εἶναι ὁ διαρκῆς μάρτυς τοῦ Χριστοῦ, ή ἐγγύησις καί ή ἀποκάλυψις τῆς νίκης καί τῆς δόξας του»[6].

Μετά τοιούτων σκέψεων καί αίσθημάτων, ἐκφράζοντες τάς εἰλικρινεῖς εὐχαριστίας τῆς ἡμῶν Μετριότητος διά τήν τιμητικήν πρόσκλησιν, κηρύσσομεν τήν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ παρόντος Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, εὐχόμενοι δέ πολὺκαρπον καί κατά πάντα ἐπιτυχῇ τήν διεξαγωγὴν αὐτοῦ, δοξάζομεν τό ὑπεράγιον ὄνομα τοῦ Θεοῦ τῆς σοφίας καί τῆς ἀγάπης, τοῦ ἀεί δαψιλεύοντος ἐπὶ τόν λαόν Αὐτοῦ πλουσίας τάς οὐρανίους Αὐτοῦ δωρεάς καί εὐλογίας.

Ὁ Χριστός ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν!

1. Δημήτριος Τρακατέλλης, Ἀρχιεπίσκοπος πρώην Ἀμερικῆς, «Τέσσερις συναντήσεις τῆς θεολογίας: κίνδυνοι καί προοπτικές», εἰς τό ἔργον: Στ. Φωτίου (ἐπιμ.), Μαρτυρία ζωῆς, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1999, σελ. 135-147. ἐδῶ σελ. 138.

2. Ἰ. Ζηζιούλα, «Ἡ Ὁρθοδοξία σήμερα», *Εὐθύνη* 180 (Δεκ. 1986), σ. 582

3. Μ. Heidegger, «Die Frage nach der Technik», εἰς τό ἔργον: Μ. Heidegger, *Vorträge und Aufsätze I*, ἐκδ. Neske, Pfullingen 1967, σ. 5.

4. Βλ. Ν. Postman, *Τεχνοπώλιο, Ἡ ὑποταγή τοῦ πολιτισμοῦ στήν τεχνολογία*, μτφρ. Κ. Μεταξᾶ, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 1999.

5. S. Freud, *Τό μέλλον μιᾶς αὐταπάτης*, μτφρ. Θ. Παπακωνσταντίνου, ἐκδ. Γκοβόστη, Ἀθήνα χ.χρ., σ. 81.

6. π. Γ. Φλωρόφσκυ, *Τό σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ. Μιά ὀρθόδοξη ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. Ἰ. Κ. Παπαδοπούλου, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1999, σ. 20.